

Lausunto Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen koordinoiman toimintakyvyn mittaamisen ja arvioinnin kansallisen asiantuntijaverkoston TOIMIA:n ehdotukseen suositukseksi iäkkäiden henkilöiden toimintakyvyn mittaamisesta palvelutarpeen selvittämisen yhteydessä.

Ihmisoikeuskeskus kiittää mahdollisuudesta lausua TOIMIA-verkoston suosituksesta iäkkäiden henkilöiden toimintakyvyn mittaamisesta palvelutarpeen selvittämisen yhteydessä.

Suositus on asiantuntevasti laadittu ja selkiyttää varmasti osaltaan palvelutarpeen selvittämiseen liittyviä prosesseja.

Ihmisoikeuskeskus haluaa kuitenkin kiinnittää TOIMIA:n huomion joihinkin suosituksen kohtiin:

1. Tiivistelmäosiossa ja kappaleessa kaksi todetaan, että *omaisten ja läheisten tulisi osallistua palvelutarpeen arviointiin aina silloin, kun iäkäs henkilö sen sallii ja se on mahdollista*. Ihmisoikeuskeskus ehdottaa, että kohta muutettaisiin kuulumaan näin: *”Omaisat ja läheiset voivat osallistua palvelutarpeen arviointiin, jos se on tarpeellista ja jos iäkäs henkilö niin toivoo tai jos tilanne on sellainen, että heidän apuaan tarvitaan selvittämään iäkkään henkilön tahtoa. Edunvalvoja voi osallistua palvelutarpeen arviointiin, jos se on tarpeen hänen päämiehensä tarvitseman hoidon, huolenpidon tai kuntoutuksen järjestämiseksi tai jos asiakas niin toivoo. Jos iäkkäällä henkilöllä ei ole omaisia tai läheisiä tai edunvalvojaa, ja vaikuttaa siltä, ettei hän pysty itse ymmärtämään palvelutarpeen arvioinnin merkitystä, palvelutarpeen arvioinnista vastaava viranomais voi tehdä digi- ja väestövirastoon (entinen maistraatti) ilmoituksen edunvalvonnan tarpeessa olevasta henkilöstä.”*

Omaisten ja läheisten osallistuminen palvelutarpeen arviointiin voi monessa tilanteessa olla asiakkaan kannalta hyödyllistä. Jos täysi-ikäinen henkilö ei pysty itse ilmaisemaan tahtoaan sosiaalihuollon tai terveydenhuollon toteuttamisesta, hänen tahtoaan on selvitettävä yhteistyössä hänen laillisen edustajansa, omaisen tai läheisen kanssa (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, laki potilaan oikeuksista). Omaisen tai läheisen tehtävänä on siis tuoda esille iäkkään henkilön omia mielipiteitä ja toiveita, jos tämä ei siihen itse enää pysty. Iäkkään henkilön palvelutarvetta arvioitaessa mukana voi tarvittaessa olla hänen edunvalvojansa, omaisensa tai läheisensä (laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta ja iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvueluista). Täysi-ikäiselle määrätyn edunvalvojan tulee huolehtia siitä, että päämiehelle järjestetään sellainen hoito, huolenpito ja kuntoutus, jota on päämiehen huollon tarpeen ja olojen kannalta sekä päämiehen toivomukset huomioon ottaen pidettävä asianmukaisena (laki holhoustoimesta).

Omaisilla ja läheisillä ei ole kuitenkaan oikeutta eikä velvollisuutta päättää iäkkään henkilön puolesta tämän asioista, elleivät he ole edunvalvojan asemassa. Vaikka iäkkäällä

henkilöllä olisi edunvalvoja, häntä on itseään aina mahdollisuuksien mukaan kuultava omissa asioissaan.

Kaikilla ei ole omaisia tai läheisiä. Julkisella vallalla on velvollisuus järjestää palvelut ja tukitoimet siten, että henkilön pääsy niihin ei esty tai vaikeudu, vaikka tällä ei olisikaan omaisia apunaan.

Omaiset eivät välttämättä aina toimi iäkkään henkilön parhaaksi. Iäkkäällä henkilöllä voi olla myös perusteltuja syitä haluta pitää yksityiset asiansa itsellään. Ei siis voida pitää automaationa sitä, että omaisen tai läheisen mukanaolo olisi poikkeuksetta toivottavaa tai paras ratkaisu iäkkään henkilön kannalta

2. Sivun yksi kolmannessa kappaleessa puhutaan hoidon, kuntoutuksen, palvelujen ja tuen oikeudenmukaisesta jakautumisesta niitä tarvitsevien kesken. Ajatus yhdenvertaisista perusteista palvelujen myöntämisessä on oikea. Virkkeestä saa kuitenkin sen kuvan, että julkinen valta voisi vapaasti päättää saatavissa olevien palvelujen määrän ja ne sitten jaettaisiin asiakkaille. Näin ei tulisi olla, vaan järjestettävien palvelujen riittävyden ja saatavuuden on oltava sopusoinnissa perustuslain 19 §:n kanssa (oikeus riittäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin) sekä sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön (tarveperustaisuus) kanssa.
3. Sivun 2 yläosasta alkaa luettelo niistä tilanteista, joissa toimintakyky arvioidaan. Luettelossa käytetään hiukan epä johdonmukaisesti ristiin termejä toimintakyvyn arviointi ja palvelutarpeen arviointi/selvittäminen.

Palvelutarpeen arviointi tarkoittaa sitä, että arvioidaan toimintakyky ja muut olosuhteet ja selvitetään, millä palvelujärjestelmään kuuluvilla palveluilla toimintakyvyn ja olosuhteiden aiheuttamia rajoituksia voitaisiin kompensoida. Toimintakyvyn arviointi on siis yksi osa palvelutarpeen arviointia.

Esimerkiksi luettelon toiseksi ja kolmanneksi viimeinen kohta koskevat ennemminkin koko palvelutarpeen arviointia kuin pelkkää toimintakyvyn arviointia.

4. Sivulla 14 todetaan seuraavaa: *"Jos palvelutarpeen arvioinnissa käytettävän mittarin tehtävänä on erotella henkilöt, joilla todennäköisesti ei ole palvelujen tai etuuksien tarvetta niistä, joilla palvelun tai etuuden tarve todennäköisesti on olemassa, mittarin pätevyys ja soveltuvuus edellyttää, että mittari tuottaa luotettavasti erottelevan raja-arvon. Yksittäisen raja-arvon käyttö päätöksenteossa ei kuitenkaan ole suositeltavaa vaan ratkaisut perustuvat mittaritiedon lisäksi ammattilaisen huolelliseen kokonaisarviointiin asiakkaan tilanteesta ja tarpeista."*

Ehdotetaan, että tämä kohta kirjoitetaan uudestaan näin:

"Yksittäinen raja-arvo ei riitä päätöksenteon perusteeksi. Ratkaisut perustuvat mittaritiedon lisäksi asiakkaan ja tarvittaessa eri alojen asiantuntijoiden näkemyksiin sekä palvelutarpeen arvioinnista vastaavan ammattilaisen huolelliseen kokonaisarviointiin asiakkaan tilanteesta ja tarpeista."

Yksittäisen raja-arvon käyttö päätöksenteon perusteena sosiaalihuollossa ei ole lainsäädännön vaatimusten mukaista. Asiakkaan palvelutarpeen arvioinnista vastaa sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilö, jonka arviointiin on sisällyttävä omaan ammattitaitoon perustuva näkemys asiakkaan palvelutarpeesta, asiakkaan näkemys palvelutarpeesta ja tarvittaessa eri alojen asiantuntijoiden näkemykset. Sosiaali- ja terveydenhuoltoa järjestettäessä on huomioitava asiakkaan toimintakyvyn lisäksi mm. asiakkaan toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet sekä hänen äidinkielsensä ja kulttuuritaustansa (hallintolaki, sosiaalihuoltolaki, laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn edistämisestä ja iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista, laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, laki potilaan asemasta ja oikeuksista).

Helsingissä 23.1.2020

Sanna Ahola
Asiantuntija

Sirpa Rautio
Johtaja

Asiakirja on allekirjoitettu sähköisessä järjestelmässä.